

Predmetno označivanje na primjerima OPACa hrvatskih knjižnica

Knežević, Karla

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:964633>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-04**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Preddiplomski studij Informatologije

Karla Knežević

**PREDMETNO OZNAČIVANJE NA PRIMJERIMA OPACA
HRVATSKIH KNJIŽNICA**

Završni rad

Mentor: doc.dr.sc. Kristina Feldvari

Osijek, 2021.

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za informacijske znanosti

Preddiplomski studij Informatologije

Karla Knežević

**PREDMETNO OZNAČIVANJE NA PRIMJERIMA OPACA
HRVATSKIH KNJIŽNICA**

Završni rad

Znanstveno područje Društvene znanosti, polje Informacijske i komunikacijske
znanosti, grana Knjižničarstvo

Mentor: doc.dr.sc. Kristina Feldvari

Osijek, 2021.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, datum 20. kolovoza 2021.

Harla Imežević, 0285007553
ime i prezime studenta, JMBAG

Sažetak

Cilj ovoga rada je teorijski prikazati tematiku predmetnog označivanja i njegovih aspekata te uz odabrane primjere u hrvatskim OPAC-ima¹ ukazati na važnost koju proces predmetnog označivanja posjeduje unutar organizacije informacija. U uvodnome dijelu rada daje se prikaz razvoja prakse i načela predmetnog označivanja, s posebnim naglaskom na područje Republike Hrvatske. Zatim je predstavljeno više tumačenja pojma predmetnog označivanja kako su ga definirali različiti autori te se potom opisuju koraci u postupku predmetnog označivanja. Detaljnije se pojašnjava elementarna jedinica svakog predmetnog označivanja – predmetna odrednica, kroz primjere i načela njihovog dodjeljivanja. Dat je pregled općih načela jezika za predmetno označivanje te se opisuju pravila, sadržaj i zadaće predmetnoga kataloga. Kako ne bi sve ostalo u teoriji, kroz tri primjera unutar pet najpoznatijih hrvatskih mrežnih knjižničnih kataloga (Aleph, CROLIST, Koha, MetelWIN i ZaKi) daje se komentar te uočavaju sličnosti i razlike u dodjeli predmetnih odrednica, ali i samom predmetnom pretraživanju u ovim knjižničnim sustavima.

Ključne riječi: predmetno označivanje, predmetne odrednice, predmetni jezici, predmetni katalog, predmetno pretraživanje, OPAC, Aleph, CROLIST, Koha, MetelWIN, ZaKi

¹ Online Public Access Catalog

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Predmetno označivanje	3
2.1. Definicije	4
2.2. Proces predmetne obrade.....	5
2.3. Predmetne odrednice	7
2.4. Predmetni jezici – načela.....	11
2.5. Predmetni katalog i predmetno pretraživanje.....	12
3. Primjeri na hrvatskim OPAC-ima.....	15
3.1. Primjer A	21
3.2. Primjer B.....	22
3.3. Primjer C.....	23
4. Zaključak.....	25
5. Literatura.....	27

1. Uvod

Još od njihova nastanka, usprkos značajnim promjenama koje su se dogodile u svim područjima ljudskoga djelovanja, s posebnim naglaskom na pojavu i razvoj informacijsko-komunikacijske tehnologije, temeljna i nepromjenjiva zadaća knjižnica ostala je sačuvati, organizirati i diseminirati ljudska znanja s ciljem stvaranja novih.² Izvorno ishodište informacijskih znanosti između ostalog je i osiguravanje pristupa informacijama, koje počiva upravo na organizaciji znanja i njegovom predstavljanju.³ Korisnicima knjižnica diljem svijeta koji imaju mogućnost pristupa internetu omogućen je pristup informacijama o knjižničnoj građi u bilo kojem vremenu i s bilo kojeg mjesta zahvaljujući računalnim knjižničnim katalozima treće generacije, poznatima i kao OPAC-i, koji imaju presudnu ulogu u današnjem vremenu globalnog informacijskog povezivanja i neprestanog kolanja informacija.⁴ Uočeno je da korisnici, naviknuti na jednostavnost korištenja internetskih tražilica, najčešće za svoj način pretrage u svrhu pronalaska željene građe u knjižničnom katalogu odabiru pretraživanje po ključnim riječima te pretraživanje po predmetu. Međutim, takva vrsta pretraživanja za korisnike često završi neuspješno – na upit postavljen uporabom pretrage po predmetu nerijetko dobiju premalo ili previše relevantnih rezultata, a nemaju namjeru ponoviti svoje pretraživanje uz preoblikovanje upita.⁵ Zbog toga je od iznimne važnosti da knjižnična građa bude kvalitetno predmetno obrađena, što je nemoguće postići bez univerzalno prihvaćenih naputaka, pravila i pomagala za predmetno označivanje, od strane kompetentnog informacijskog (predmetnog) stručnjaka koji mora činiti jaku sponu između informacija i korisnika.⁶

U prvom poglavlju ovoga rada donosi se kratak prikaz razvoja prakse i načela predmetnog označivanja, s posebnim naglaskom na područje Republike Hrvatske. U potpoglavljima se navode definicije predmetnog označivanja, opisuju koraci u procesu predmetnog označivanja i prikazuju primjeri predmetnih odrednica s obzirom na njihovu vrstu te načela za njihovu dodjelu, nabrajaju načela za izradu predmetnog sustava te opisuje predmetni katalog i

² Usp. Zarić, Biljana. Predmetno pretraživanje i označavanje dokumenata. // *Bosniaca* : časopis Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine 22, 22(2017), str. 18. URL: <https://hrcak.srce.hr/216850> (2021-08-19)

³ Usp. Špiranec, Sonja. Subjektivna paradigma sadržajnog označivanja. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 57, 1-3(2014), str. 2. URL: <https://www.hkdrustvo.hr/vjesnik-bibliotekara-hrvatske/index.php/vbh/article/view/109/104> (2021-08-10)

⁴ Usp. Feldvari, Kristina. Okvir za izradu i dizajn tezaurusa za označivanje. Doktorska disertacija. Zadar: Odjel za informacijske znanosti sveučilišta u Zadru, 2014. Str. 5

⁵ Usp. Golub, Koraljka. Predmetno pretraživanje u knjižničnim katalozima s web-sučeljem : magistarski rad. Zagreb: Filozofski fakultet, 2003. Str. 3. URL: <http://eprints.rclis.org/6055/> (2021-08-11)

⁶ Usp. Feldvari, Kristina. Nav. dj., str. 5.

predmetno pretraživanje. U posljednjem poglavlju opisano je predmetno pretraživanje u pet hrvatskih OPACa te su izdvojene predmetne odrednice za tri primjera na temelju kojih se uočavaju sličnosti i razlike u dodjeli predmetnih odrednica za svaki sustav.

2. Predmetno označivanje

Počeci predmetne obrade, odnosno predmetnog označivanja ne sežu u daleku prošlost – u usporedbi s ostalim aktivnostima i procesima organizacije informacija, knjižničari su se predmetnim označivanjem građe započeli baviti relativno kasno.⁷ Iako su pokušaji bavljenja predmetnom katalogizacijom zabilježeni i ranije u povijesti, tek se od 19. stoljeća ona temeljitije uvodi u knjižnice.⁸ Tako je u drugoj polovini 19. stoljeća, objavom svoga djela *Rules for a Dictionary Catalogue*, Charles Ammi Cutter predstavio pravilo o direktnoj odrednici, koje nalaže kako oblikovati predmetnu odrednicu i kako ju pravilno dodijeliti u procesu predmetnoga označivanja.⁹ Na samom kraju istoga stoljeća Kongresna knjižnica u Washingtonu objavljuje danas u informacijskoj znanosti nadaleko poznat vlastiti sustav predmetne obrade pod nazivom *Library of Congress Subject Headings*.¹⁰ Kao primjere predmetnog označivanja u svojim začecima, Tadić izdvaja stručne kataloge samostanskih knjižnica koji su uz sebe imali registre, tj. kazala koja su ponekad sadržavala naznaku o temi ili predmetu određene publikacije, te postupak isticanja takozvane "udarne" riječi koja se nalazi u naslovu djela, a pomoću koje se u abecednom katalogu utvrđivalo njegovo mjesto.¹¹

Na području Republike Hrvatske s predmetnom se obradom započinje tek sredinom 20. stoljeća, točnije od 1951. godine kada Radnička biblioteka Božidar Adžija, kao jedna od malobrojnih knjižnica, započinje izradbu svog predmetnog kataloga¹² upravo s nastojanjem da se osuvremeni knjižnično poslovanje, a samim time i da fond knjižnice postane dostupniji korisnicima.¹³ S druge pak strane Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, kao knjižnica s centralnom matičnom djelatnošću, izradbu svog predmetnog kataloga započela je tek devedesetih godina prošlog stoljeća, što upućuje na to da hrvatske knjižnice zapravo nisu ni mogle imati nikakve konkretne i standardizirane naputke o provedbi predmetne obrade.¹⁴ U

⁷ Usp. Tadić, Katica. Rad u knjižnici: priručnik za knjižničare. 1993. URL: <http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/katm.htm> (2021-06-28)

⁸ Usp. Knjižnica Božidara Adžije: Predmetna obrada. URL: <http://www.kgz.hr/hr/knjiznice/knjiznica-bozidara-adzije/odjeli-341/odjel-predmetne-obrade/predmetna-obrada/10738> (2021-07-01)

⁹ Usp. Feldvari, Kristina. Nav. dj., str. 28-29.

¹⁰ Usp. Knjižnica Božidara Adžije: Predmetna obrada. URL: <http://www.kgz.hr/hr/knjiznice/knjiznica-bozidara-adzije/odjeli-341/odjel-predmetne-obrade/predmetna-obrada/10738> (2021-07-05)

¹¹ Usp. Isto.

¹² Usp. Majlinger Tanocki, Inge; Petr Balog, Kornelija. Predmetni pristup u mrežnim katalogima hrvatskih narodnih knjižnica : studija uporabljivosti. // Knjižničarstvo : glasnik Društva knjižničara Slavonije, Baranje i Srijema 17, 1(2013), str. 58. URL: <https://hrcak.srce.hr/239693> (2021-07-10)

¹³ Usp. Štrbac, Dušanka; Vujić, Mirjana. Pravilnik za predmetni katalog. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba, 2004. Str. 9.

¹⁴ Usp. Majlinger Tanocki, Inge; Petr Balog, Kornelija. Nav. dj., str. 58.

tom je pogledu važno istaknuti nastojanja Mire Mikačić koja je svojom doktorskom disertacijom 1991. godine predstavila sustav predmetne obrade naziva Sintaktički sustav za označivanje predmeta. Unatoč njegovom tada nevelikom odjeku u knjižnicama Hrvatske, ovaj sustav je iznimno važan u smislu skretanja pažnje struke na desetljećima zapostavljen predmetni pristup građi.¹⁵ Osam godina kasnije, nakon višegodišnjih nastojanja da se utvrde fundamentalna načela i pomagala kako bi se uspostavila usklađenost predmetnih sustava u knjižnicama, IFLA objavljuje studiju *Principles Underlying Subject Heading Languages*¹⁶ u kojoj donosi jedanaest načela kao preduvjet za uspostavljanje jednog kvalitetnog predmetnog sustava.¹⁷

Kako dogovor oko uspostave i objave nacionalnog pravilnika za predmetno označivanje još nije postignut, publikacija najbliža njemu priručnik je Dušanke Štrbac i Mirjane Vujić naziva Pravilnik za predmetni katalog, objavljen 2004. godine. U pravilniku su autorice, oslanjajući se na tradiciju predmetnog označivanja knjižnice Božidara Adžije, opisale kataložnu praksu Knjižnica grada Zagreba. Iako od iznimne važnosti za predmetno označivanje u Hrvatskoj, priručnik nema snagu i nije prihvaćen kao nacionalni pravilnik te, shodno tome, ne postoje ni posljedice za one koji ga ne poštuju.¹⁸

2.1. Definicije

Kako bi se pobliže pojasnilo što predmetno označivanje podrazumijeva, dat ćemo četiri definicije iz literature:

1. Predmetno označivanje postupak je opisivanja i izražavanja sadržaja dokumenta riječima prirodnog jezika u uporabi.¹⁹

¹⁵ Usp. Isto

¹⁶ *Principles Underlying Subject Heading Languages (SHLs)*. Muenchen: K. G. Saur, 1999.

¹⁷ Usp. Doležal, Vlasta. Predmetna obrada u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu: povratak načelima. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 49, 2(2006), str. 34-35. URL: <https://hrcak.srce.hr/165677> (2021-07-22)

¹⁸ Usp. Petr Balog, Kornelija; Majlinger Tanocki, Inge. Dosljednost predmetnog označivanja elektroničke građe u mrežnim katalogima hrvatskih narodnih knjižnica. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 57, 1-3(2014), str. 76. URL: <https://www.hkdrustvo.hr/vjesnik-bibliotekara-hrvatske/index.php/vbh/article/view/113/108> (2021-07-22)

¹⁹ Leščić, Jelica. *Klasifikacija i predmetno označivanje: Priručnik za stručne ispite*. Zagreb : Naklada Nediljko Dominović, 2007. Str. 75.

2. Predmetno označivanje definiramo kao skup svih postupaka i metoda pomoću kojih se obavlja predmetna analiza, odnosno utvrđuju pojmovi ili koncepti koji se potom izražavaju i označuju terminima za predmetno označivanje.²⁰
3. Predmetna obrada je sustav označivanja sadržaja dokumenata riječima prirodnog jezika, nadziranog rječnika i sintakse.²¹
4. Predmetizacija je, najjednostavnije rečeno, određivanje sadržaja dokumenta i njegovo označivanje pojmovnim oznakama. Jedna ili nekoliko pojmovnih oznaka mogu oblikovati jednostavnu ili složenu predmetnu odrednicu.²²

Osnovna je zadaća predmetne obrade utvrditi temu, odnosno predmet određene publikacije, neovisno o pripadnosti teme stručnom području.²³ U prvi plan se dakle više ne stavlja informacija o publikaciji, već informacija o temi, tj. predmetu djela.²⁴

2.2. Proces predmetne obrade

Tijek predmetne obrade sastoji se od tri ključna koraka koje propisuje međunarodni standard ISO 5963:1985,²⁵ kao trenutno jedini standard koji daje konkretno propisane smjernice za predmetno označivanje.²⁶ Koraci su sljedeći:

1. proučavanje dokumenta i određivanje njegovog sadržaja,
2. utvrđivanje osnovnih koncepata ili pojmova prisutnih u sadržaju djela,
3. izražavanje, odnosno prevođenje tih koncepata ili pojmova u termine sustava za predmetno označivanje.²⁷

Autorice Štrbac i Vujić u svome Pravilniku za predmetni katalog donose nešto opširnije smjernice u pogledu predmetne analize sadržaja određenog dokumenta. Analizu sadržaja kao

²⁰ Feldvari, Kristina. Nav. dj., str. 32.

²¹ Knjižnica Božidara Adžije: Predmetna obrada. URL: <http://www.kgz.hr/hr/knjiznice/knjiznica-bozidara-adzije/odjeli-341/odjel-predmetne-obrade/predmetna-obrada/10738> (2021-07-30)

²² Kolbas, Irena. Načela izrade jezika za predmetno označivanje. // *Suvremena lingvistika* 49-50, 1(2000), str. 153. URL: <https://hrcak.srce.hr/22633> (2021-07-30)

²³ Usp. Tadić, Katica. Nav. dj.

²⁴ Usp. Feldvari, Kristina. Nav. dj., str. 28.

²⁵ ISO 5963:1985 - Documentation – Methods for examining documents, determining their subjects, and selecting indexing terms

²⁶ Usp. Feldvari, Kristina. Nav. dj., str. 43.

²⁷ Isto.

skup tehnika za djelomičan ili cjeloviti opis sadržaja naglašavaju kao prvi korak u postupku predmetne obrade, koja počiva na gore navedenom standardu.²⁸ Analizu sadržaja čine sljedeći koraci:

- točno utvrditi sadržaj dokumenta,
- pronaći jedan ili više pojmova koji odgovaraju njegovim stvarnim komponentama,
- prenijeti određeni pojam u sažeti iskaz predmetne oznake,
- izbor predmetnih oznaka
 - izbor i jezično oblikovanje predmetnih oznaka,
 - terminološka kontrola,
- povezati predmetne oznake u višečlani predmetni niz, tj. u složenu predmetnu odrednicu.²⁹

U istom pravilniku izdvojeni su i izvori pomoću kojih se pronalazi predmet dokumenta, a to su autorstvo, bilješka o piscu, kazalo, ključne riječi (za članke u časopisima i priloge u zbornicima), naslov i podnaslov, naslovi poglavlja, predgovor ili pogovor (autorski ili redaktorski), sadržaj cijelog dokumenta, sažetak ili anotacija te zaključak.³⁰ Neizostavan korak svakog predmetnog označivanja je i dodjela predmetnih odrednica za što u spomenutom Pravilniku postoji niz načela, a detaljnije o njima govori se u sljedećem poglavlju.

Kao dodatni korak u predmetnom označivanju autorice navode pregledavanje normativne i bibliografske baze podataka. Normativna baza podataka pregledava se kako bi se ustanovilo:

- postoji li predmetna odrednica koja je u skladu sa sadržajem dokumenta,
- je li potrebno izraditi novu preglednu predmetnu kataložnu jedinicu ili novi predmetni niz,
- je li potrebno već postojeću preglednu kataložnu jedinicu nadopuniti uputnicama,
- je li potrebno izmijeniti već postojeću predmetnu odrednicu, ukoliko je neadekvatna ili zastarjela terminološki.

²⁸ Usp. Štrbac, Dušanka; Vujić, Mirjana. Nav. dj., str. 16.

²⁹ Isto.

³⁰ Usp. Isto, str. 17

Dok se bibliografska baza podataka pregledava kako bi se ustanovilo:

- je li djelo bibliografski obrađeno,
- postoje li predmetne odrednice koje su dodijeljene dokumentima sličnog sadržaja.³¹

Ipak, nije dovoljno zaustaviti se samo na ustanovljivanju sadržaja dokumenta – važno je i zaključiti radi li se o jednopredmetnom ili višepredmetnom sadržaju, a koliko će detaljno i temeljito predmetni stručnjak obraditi određeni dokument, ovisi o njemu samome. Međutim, u Pravilniku je istaknuto da koliko god se poštovala sva pravila sadržajne analize prilikom predmetne obrade, svi sadržaji bilo koje knjižnične zbirke nikada neće moći biti u potpunosti obuhvaćeni.³²

2.3. Predmetne odrednice

Osnovnu jedinicu predmetnog jezika čine predmetne odrednice.³³ Predmetna se odrednica definira kao riječ ili skup riječi, odnosno jezični izraz, kojom se izražava predmetni sadržaj djela te se rabi u svrhu pretraživanja u bibliografijama i katalozima, a sastoji se od jedne riječi ili više njih koje su poredane sukladno sintaktičkim pravilima.³⁴ Pri oblikovanju predmetnih odrednica koriste se i interpunkcijski znakovi poput crtice, točke, zagrade ili zareza, čija je uloga odrediti redosljed navođenja svakog elementa predmetne jedinice.³⁵ Predmetna odrednica zastupa predmet dokumenta, a izrađuje se na jeziku koji se koristi u određenom knjižničnom sustavu. Može biti jednostavna, u slučaju kada je predmet izražen samo jednim nazivom, ili složena, kada je predmet izraz (fraz) ili izražen uz uporabu više naziva (dvije imenice, imenica i pridjev, imenica i više pridjeva). Red riječi u predmetnoj odrednici je prirodan, a inverzija, čija primjena ovisi o predmetnom području, rabi se ukoliko je veza između imenice i pridjeva nestalna ili kada imenica ima dva ili više pridjeva.³⁶ Predmetne odrednice također mogu biti i donekle proizvoljni oblici. U navedenom slučaju zovu se slobodne ključne

³¹ Usp. Štrbac, Dušanka; Vujić, Mirjana. Nav. dj., str. 18.

³² Usp. Feldvari, Kristina. Nav. dj., str. 211.

³³ Usp. Knjižnica Božidara Adžije: Predmetna obrada. URL: <http://www.kgz.hr/hr/knjiznice/knjiznica-bozidara-adzije/odjeli-341/odjel-predmetne-obrade/predmetna-obrada/10738> (2021-08-02)

³⁴ Usp. Kolba, Irena. Nav. dj., str. 154.

³⁵ Usp. Leščić, Jelica. Nav. dj., str. 75.

³⁶ Usp. Isto, str. 75-76.

riječi. Mogu se oblikovati i u strukturirane popise pojmova što je karakteristično za tezaurese gdje su pojmovi povezani hijerarhijskim i relacijskim odnosima.³⁷

Predmetne odrednice izrađuju se za:

- a) Osobno ili obiteljsko ime – kada sadržaj publikacije govori o određenoj osobi, konkretno o njezinu životu i djelu ili daje njezinu biografiju.

U tom će slučaju predmetna odrednica glasiti: prezime – ime – dodaci

Primjerice:

Kovačić, Ivan Goran

Iohannes Paulus II, papa (1920.-2005.)

Osobno ime kao dio općega pojma smatra se tematskom predmetnom odrednicom.

Primjerice:

Darvinizam

Brownovo gibanje

Kada je u publikaciji riječ o određenoj obitelji, recimo vladarskoj dinastiji, izrađuje se predmetna odrednica za obiteljsko ime. Primjerice:

Habsburgovci (dinastija)

Pejačević (obitelj)

- b) Naziv korporativnog tijela ili sastanka – kada je u publikaciji riječ o kakvoj ustanovi, organizaciji i sličnome. Predmetnu odrednicu činit će poznato i konkretno ime korporativnog tijela uz dodatke. Ukoliko je određeno korporativno tijelo poznatije po skraćenicu svoga naziva, kao predmetna odrednica rabit će se ta ista skraćenica.

Primjerice:

Hrvatski muzej arhitekture, Zagreb

UNICEF

Međunarodni znanstveni skup Riječki filološki dani 6 2004

Kilimandžaro – Ekspedicija

³⁷ Usp. Kolbas, Nav. dj., str. 153.

- c) Naslov – ako je određeni dokument, tj. djelo predmet publikacije, izrađuje se predmetna odrednica upravo za naslov djela o kojemu je riječ. U tom slučaju predmetna će se odrednica sastojati od naslova djela te dodataka. Primjerice:

Hrvatski jezik (časopis)

Ilijada -- Studija

- d) Temu – odnosi se direktno na predmet i sadržaj djela, te će predmetna odrednica u ovome slučaju biti naziv teme u prirodnome jeziku te dodatci. Primjerice:

Bitka na Krbavskom polju (1493.)

Vojna povijest

Španjolska književnost

Osijek -- Kulturna povijest

Osijek -- Stanovništvo

Osijek -- Književne teme i motivi

I sl.

- e) Zemljopisni naziv – ukoliko publikacija sadržajno obrađuje kakav geografski toponim, odnosno njegovu povijest, kulturu, običaje i slično. Homonimi se u ovom slučaju razrješavaju zagradama, a kod oblikovanja predmetnice za strana mjesta prednost se daje uvriježenom nazivu na hrvatskom jeziku. Primjerice:

Krk (grad)

Krk (otok)

Rim

- f) Vrijeme – kada publikacija obrađuje određeno vremensko razdoblje u povijesnom, geološkom, umjetničkom i ostalim kontekstima. Primjerice:

Bakreno doba

Novi vijek

Dvadeseto stoljeće

Rokoko

- g) Oblik/žanr – predmetna odrednica za oblik, odnosno žanr djela izrađuje se u slučaju kada je sadržaj publikacije vrlo opsežan te se konkretna tema ne može jasno definirati.

Primjerice:

Enciklopedije
Časopisi³⁸

Pravilnik za predmetni katalog autorica Štrbac i Vujić također navodi i petnaest općih načela prema kojima bi se predmetne odrednice trebale dodjeljivati. Načela su sljedeća:

- dokumentu se, u pravilu, dodjeljuje onoliko predmetnih odrednica koliko ima predmeta
- odrednica mora svojim opsegom odgovarati sadržaju na koji se odnosi, odnosno ne smije biti ni pira ni uža od sadržaja dokumenta (načelo odrednice)
- svakom predmetu dodjeljuje se zasebna predmetna odrednica (različitim, a srodnim pojmovima ne dodjeljuje se nadređeni pojam)
- predmetno se obrađuje cjelina koja broji dvadesetak stranica teksta zastupljenog u cijelom dokumentu, a iznimno može biti i manja, ako predmet nije dovoljno zastupljen u fondu knjižnice
- udžbenicima i priručnicima se u pravilu dodjeljuje jedna predmetna odrednica
- literaturi se u pravilu dodjeljuje manji broj odrednica
- suvremenu i značajnu literaturu, u pravilu, predmeti se iscrpno
- ako je djelo s više samostalnih dijelova, svaki dio se predmeti zasebno
- ako je djelo s više tematski odijeljenih poglavlja, svako poglavlje predmeti se zasebno
- ako je djelo u više svezaka, svaki svezak se predmeti zasebno
- ponovljeno, nepromijenjeno izdanje predmeti se kao i prvo izdanje
- ponovljeno ili prošireno izdanje predmeti se kao prvo izdanje, a dodatno se predmeti prošireni ili promijenjeni dio
- članci u časopisima i prilozi u zbornicima predmete se analitički
- jednotematski časopisi i zbornici predmetno se obrađuju kao omeđene publikacije
- ako su višetematski časopisi i zbornici organizirani kao grupirane teme po poglavljima, predmete se kao i knjige sa zasebnim poglavljima, a različiti prilozi predmete se analitički³⁹

³⁸ Usp. Leščić, Jelica. Nav. dj., str. 78-82.

³⁹ Štrbac, Dušanka; Vujić, Mirjana. Nav. dj., str. 17-18.

2.4. Predmetni jezici – načela

Kako bi se opisao sadržaj, odnosno ono o čemu je u određenom dokumentu riječ, koristi se jezik za predmetno označivanje koji ima sposobnost kolociranja koje podrazumijeva grupiranje svih srodnih dokumenata prilikom pretraživanja. Koristeći se predmetnim jezikom, ukoliko je visoko pročišćen, korisnik svoje pretraživanje može „podići na višu razinu“ u vidu pretvorbe informacije u znanje.⁴⁰ Jezik za predmetno označivanje definira se kao dokumentacijski jezik koji omogućuje dosljedan pristup sadržaju dokumenta (odnosi se na bilo koju knjižnu i neknjižnu građu) u katalogu, kazalu ili bibliografiji, a čine ga najprije kontrolirani rječnik pojmovlja i semantičke strukture koje ukazuju na paradigmatske odnose među pojmovima, te može sadržavati i sintaktička pravila koja određuju pravilno nizanje pojmova.⁴¹ Poznajući njegovu važnost u području predmetnog označivanja, IFLA⁴² je 1999. godine objavila ranije spomenutu *Principles underlying subject heading languages*, studiju koja sadrži načela za izradu jednog predmetnog jezika.⁴³ Njome je propisano ukupno jedanaest načela raspoređenih u dvije skupine: prvu skupinu čini devet načela za izradu predmetnog sustava, a drugu dva načela primjene.

Načela za izradu predmetnog sustava su:

1. **Načelo jedinstvene odrednice** – poznato i kao stup čitavog predmetnog sustava, važno ga je poštivati jer se na njemu temelje sva ostala načela. Svaki predmetno označeni pojam mora biti prikazan kroz samo jednu normiranu odrednicu, u jednom značenju i obliku, čime se olakšava kontrola sinonimije
2. **Načelo sinonimije, tj. nadzora sinonima** – načelo kojim se na jednom mjestu okupljaju svi podatci o nekom predmetu i kontrolira se jezikom za predmetno označivanje
3. **Načelo homonimije, tj. nadzora homonima** – ovim se načelom sprječava unos nerelevantnih podataka, čime se povećava preciznost jezika za predmetno označivanje
4. **Semantičko načelo** – načelo propisuje uspostavu povezanosti odnosa jednakosti, hijerarhije i srodnosti (koordinacije) između predmetnih odrednica.

⁴⁰ Usp. Feldvari, Kristina. Nav.dj., str 75.

⁴¹ Usp. Kolbas, Irena. Nav. dj., str. 154

⁴² The International Federation of Library Associations and Institutions

⁴³ Usp. Isto, str. 153.

5. **Sintaktičko načelo** – upotrebljava se da bi se izrazile složene predmetne odrednice uz pripadajuće pododrednice i postigla sintagmatska povezanost kojom se postiže preciznost, otklanjanjem nejasnoća i dvosmislenosti
6. **Načelo dosljednosti** – ovim načelom svaka nova predmetna odrednica mora biti oblikovana tako da svojim oblikom i strukturom bude slična već postojećima, uz poštivanje svih elemenata kao što su veliko i malo slovo, zagrada i kratica
7. **Načelo imenovanja** – kako bi pretraživanje u integriranom sustavu bilo što jednostavnije, imena osoba, obitelji, mjesta, korporativnih tijela te stvarni naslovi djela moraju biti u skladu s kataložnim pravilima
8. **Načelo jamstva predložka, tj. potvrđenosti** – odnosi se na iskaz predmetnog sadržaja dokumenta, pri čemu se rječnik predmetnog jezika mora dinamično razvijati na osnovu predložka (građe u knjižničnom fondu) i sustavno integrirati u već postojeći rječnik
9. **Načelo uvažavanja korisnika** – ovo načelo stoji na strani nazivlja korisnika, odnosno njime se treba osigurati da jezik za predmetno označivanje ne bude stran korisnicima, neovisno o vrsti knjižnice⁴⁴

Načela primjene su:

1. **Načelo politike predmetnog označivanja, tj. izrada nacionalnog pravilnika za predmetnu obradu i upute za primjenu** – kako bi se uspostavila ujednačena predmetna obrada građe i odgovorilo na potrebe korisnika, potrebno je razviti nacionalni pravilnik koji će omogućiti dosljednost u označivanju
2. **Načelo specifične odrednice** – koliko je specifičan predmet dokumenta, toliko je specifična i dodijeljena mu predmetna odrednica. Predmetnice svojim opsegom moraju odgovarati predmetnom sadržaju dokumenta⁴⁵

2.5. Predmetni katalog i predmetno pretraživanje

Kao svaki proces u organizaciji informacija i predmetno označivanje ima svoju svrhu i konačni cilj, a to je pretraživanje knjižničnoga fonda prema predmetnicama, to jest izrada predmetnoga kataloga.⁴⁶ Predmetni katalog čini popis knjižnične građe koja je raspodijeljena na skupine po

⁴⁴ Usp. Principles Underlying Subject Heading Languages (SHLs). Muenchen: K. G. Saur, 1999.

⁴⁵ Usp. Isto.

⁴⁶ Usp. Tadić, Katica. Nav. dj.

predmetima koje iskazuju abecedno poredane predmetne odrednice, a koristi se ponešto formaliziranim prirodnim jezikom određene zemlje u kojoj se knjižnica nalazi.⁴⁷ On predstavlja tradicionalni predmetni sustav čiju osnovnu jedinicu čini predmetna odrednica i čija sintaksa olakšava iskazivanje kompleksnijih sadržaja djela. Predmetni katalog ima tu prednost što direktno odgovora na korisnikov upit, ubrzava proces pretraživanja i daje preciznu informaciju te nema zapreka u prihvaćanju novih termina, kako stručnih tako i znanstvenih, pa samim time posjeduje mogućnost velike ekspanzije.⁴⁸ Sam zadatak predmetnoga kataloga je da korisniku knjižnice, koji ne mora nužno poznavati naslov djela, ime autora ili stručnu skupinu, omogući pretraživanje i pronalaženje građe o konkretnom predmetu. Pomoću odrednica predmetni katalog treba dati sažete informacije o obliku i sadržaju dokumenta.⁴⁹ Predmetni katalog obuhvaća građu stručnog i znanstvenog karaktera, posebice onu koja potječe iz novog i trenutnog perioda. Opseg i sadržaj jednog predmetnog kataloga određuje nekoliko faktora poput njegovog mjesta unutar knjižničkog sustava kataloga, vrsta građe u fondu knjižnice te zahtjeva i potreba njezinih korisnika. Konkretno govoreći, u predmetni katalog unosi se sva knjižnična građa, osim građe kao što je beletristika, dvojezični ili višejezični rječnici, izvorna filozofska djela, leksikoni, novine te opće enciklopedije, dok predmetna obrada obuhvaća sve vrste, od knjižne građe poput periodike (prilozi iz zbornika i članci iz časopisa), posebne knjižne građe (sitni tisak i slično) do neknjižne građe (crteži, geografske karte, grafike, muzikalije, rukopisi i slično) i elektroničke građe (e-knjige, CD, DVD i slično).⁵⁰

Još je krajem 19. stoljeća Charles Ammi Cutter u svom djelu *Rules for a Dictionary Catalogue* kao zadaću knjižničkoga kataloga naveo predmetno pretraživanje. Danas kada su katalogi u online okruženju, uočeno je da naspram ostalih načina pretraživanja, pretraživanje po predmetu prevladava.⁵¹ Već je sredinom osamdesetih godina prošlog stoljeća zamijećeno da je interaktivnost jedna od glavnih prednosti online kataloga naspram tradicionalno papirnatih. Interaktivnost se konkretno odnosi na sposobnost kataloga da vodi korisnike kroz njihovo pretraživanje, da ispravlja njihove pogreške i pokaže koje im sve mogućnosti pretraživanja stoje na raspolaganju te sukladno kriterijima zadanih od strane korisnika predlaže odgovarajuće alternativne jedinice građe. Što je sustav više razvijen, to on može bolje odgovoriti na korisnikove upite i riješiti njegove nedoumice kako bi donio odluku o tome koje daljnje korake

⁴⁷ Usp. Mikačić, Mira. Teorijske osnove sustava za predmetno označivanje. Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1996. Str. 33

⁴⁸ Usp. Štrbac, Dušanka; Vujić, Mirjana. Nav. dj., str. 7.

⁴⁹ Usp. Isto, str. 15

⁵⁰ Usp. Isto, str. 16

⁵¹ Usp. Golub, Koraljka. Nav. dj., str. 7.

poduzeti da dobije što relevantnije rezultate pretraživanja. Ipak, i online katalogi imaju svoja ograničenja; primjerice, on će uglavnom imati niži prag tolerancije pogrešaka u usporedbi s katalogom na listićima, neovisno o tome radi li se o pogreški korisnika ili katalogizatora. Upravo je zbog toga potrebno neprestano razvijati i usavršavati knjižnične sustave koji su u interakciji s korisnicima, kako bi se omogućilo što svrsishodnije prebiranje uz prepoznavanje mogućih pogrešaka.⁵²

⁵² Usp. Golub, Koraljka. Nav. dj., str. 13.

3. Primjeri na hrvatskim OPAC-ima

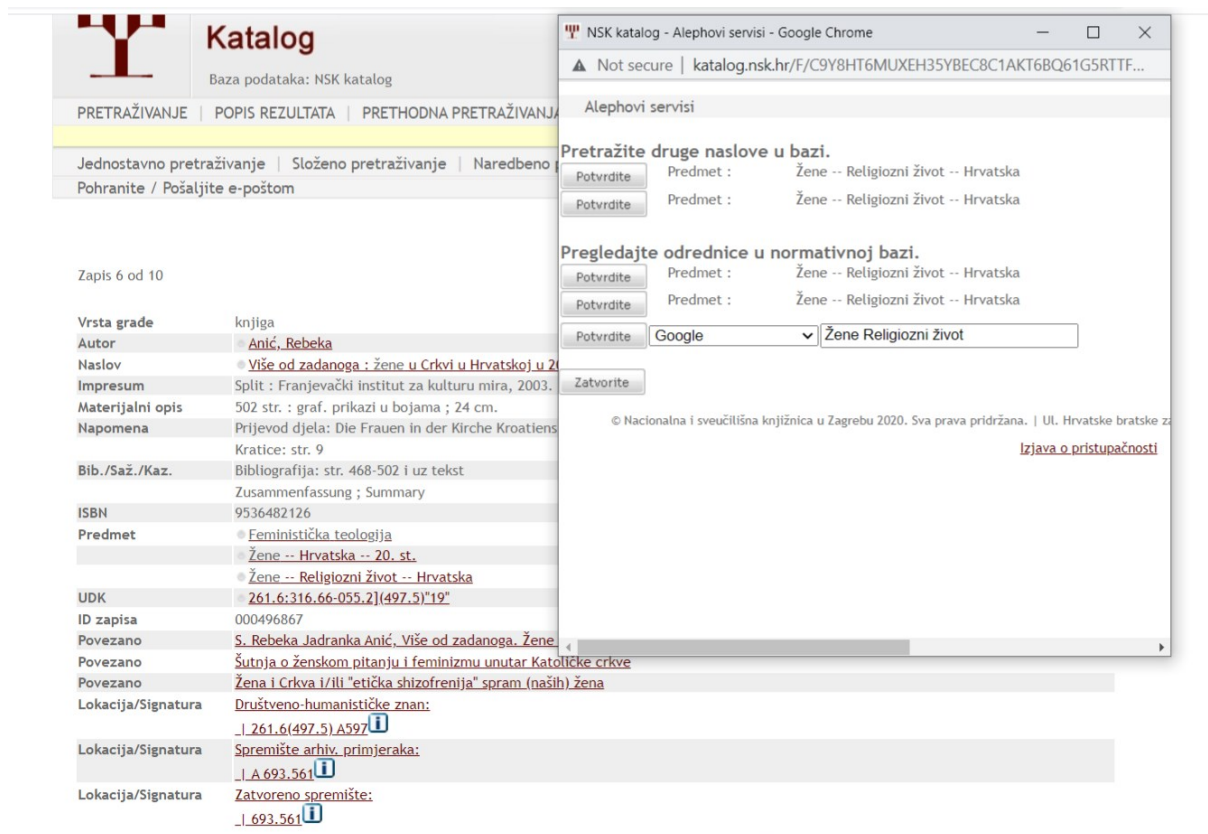
S obzirom na to da se dio ovoga rada odnosi na predmetno označivanje u hrvatskim knjižničnim katalogima (OPAC) kroz primjere, odabrano je pet skupnih knjižničnih kataloga, odnosno sustava koje koriste: Aleph, Crolist, Koha, MetelWIN i ZaKi, u kojima su pretraživana po tri odabrana primjera djela. Pri odabiru primjera važno je bilo da se sva tri djela nalaze u svih pet kataloga, u barem jednom primjerku. Prije prikaza primjera korisno bi bilo pobliže predstaviti svaki od kataloga kroz njegove mogućnosti u pogledu predmetnog pretraživanja, predmetnog označivanja te dodjele predmetnih odrednica.

a) Aleph

Nacionalna i sveučilišna knjižnica radi u knjižničnom sustavu Aleph, koji podržava MARC 21 format.⁵³ Katalog nudi pretraživanje po predmetu uz mogućnost korištenja Booleovih operatora AND i OR, a odabirom složenog pretraživanja otvara se mogućnost pretraživanja i po dodatnoj oznaci, odnosno pododrednici. Ulaskom u određeni kataložni zapis nudi se mogućnost odabira predmetne odrednice, pri čemu se u novom prozoru otvara Alephov servis pomoću kojega se prema odabranoj predmetnici mogu pretražiti drugi naslovi u bazi s istom predmetnicom, kao i odrednice u normativnoj bazi (Slika 1). Ukoliko korisnik nije zadovoljan rezultatom svoje pretrage, sustav nudi mogućnost preoblikovanja upita uz pomoć ponuđenih Booleovih operatora koji sužavaju ili proširuju pretragu te polja za unošenje novoga pojma koji se kombinira s prethodno unesenim pojmovima. Predmetno označivanje knjižnica upotrebljava interna pravila iz 2005. godine i posjeduje kontrolirani popis predmetnih odrednica.⁵⁴

⁵³ Usp. Feldvari, Kristina. Nav. dj., str. 132.

⁵⁴ Usp. Feldvari, Kristina. Nav. dj., str. 344-345.

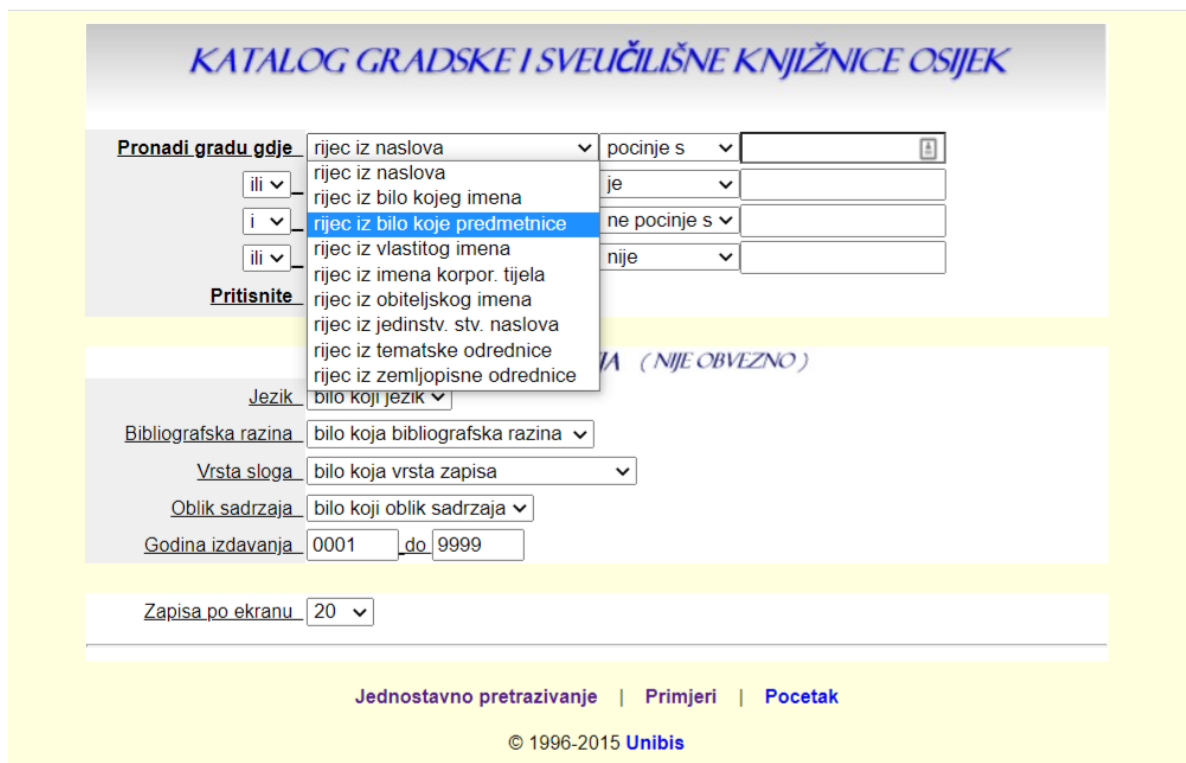
Slika 1. Predmetno pretraživanje u knjižničnom sustavu Aleph

b) CROLIST

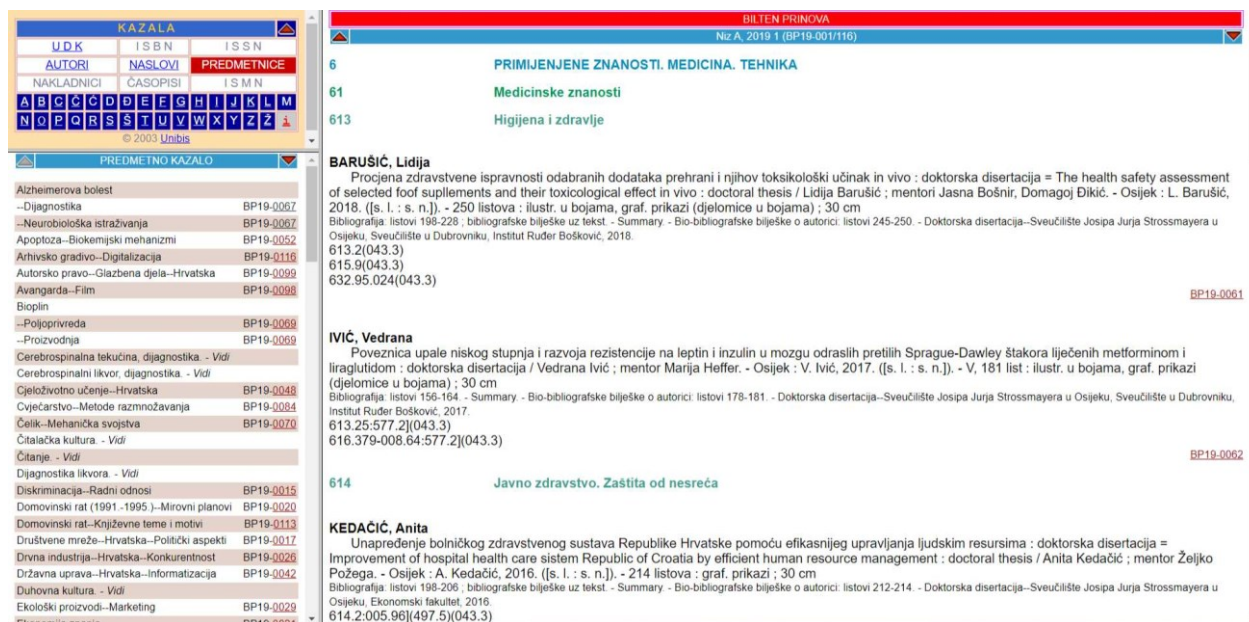
Katalog CROLIST Podržava UNIMARC format.⁵⁵ Katalog u sklopu opcije za složeno pretraživanje nudi pretragu po predmetnim odrednicama (Slika 2), gdje je dovoljno upisati jednu određenu riječ ili uz pomoć ponuđenih Booleovih operatora spojiti više određenih riječi koje se nalaze u predmetnoj odrednici. Međutim, nije uočeno nikakvo drugo pomagalo za pregled i pretragu predmetnih odrednica; preostaje mogućnost pristupa biltenima prinova koje CROLIST podržava, jer upravo oni imaju predmetno kazalo s abecednim popisom predmetnih odrednica (Slika 3), no to nipošto ne donosi detaljniji popis svih postojećih predmetnih odrednica u bazi.⁵⁶ Valja napomenuti kako su spomenute opcije pretrage dostupne tek kada se odabere katalog konkretne knjižnice koja radi u sustavu CROLIST.

⁵⁵ Usp. Isto, str. 132

⁵⁶ Usp. Isto, str. 338

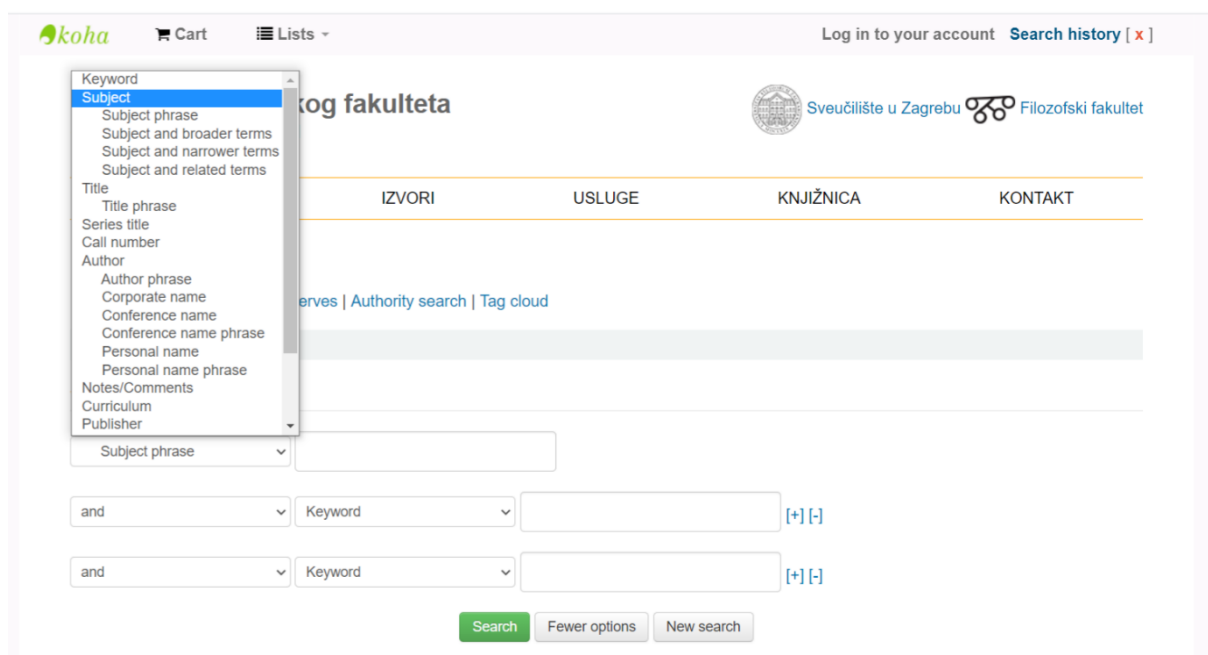
Slika 2. Pretraga po predmetnim odrednicama u složenom pretraživanju sustavu CROLIST

Slika 3. Pretraga predmetnih odrednica pomoću kazala u biltenima prinova (lijevo)

c) Koha

Katalog Koha koristi MARC format.⁵⁷ Knjižnica Filozofskog fakulteta u Zagrebu, za koju je jedino uočeno da radi u sustavu Koha, služi se prirodnim jezikom pri dodjeli predmetnih odrednica, dakle slobodno su oblikovane.⁵⁸ Odabirom složenog pretraživanja dolazimo do mogućnosti standardnog pretraživanja po predmetu, ali također su ponuđene i potkategorije predmetnog pretraživanja po predmetu i širim pojmovima, predmetu i užim pojmovima te predmetnu i srodnim pojmovima (Slika 4). Međutim, nakon niza pokušaja pretrage u navedenim potkategorijama niti jedan upit nije ponudio nikakve rezultate, osim po standardnom kriteriju predmeta. Mogući razlog nefunkcioniranja takvog načina pretrage leži upravo u činjenici da se predmetne odrednice slobodno oblikuju, pa samim time nisu ni na koji način kontrolirane niti međusobno povezane uputnicama na svoje neusvojene, uže, šire i srodne pojmove.⁵⁹

Slika 4. Mogućnosti pretrage po predmetu u sustavu Koha

⁵⁷ Usp. Feldvari, Kristina. Nav. dj., str. 332

⁵⁸ Usp. Isto, str. 339

⁵⁹ Usp. Isto, str. 331

d) MetelWIN

Što se tiče predmetnog pretraživanja u katalogu knjižnice koja rabi sustav Metelwin, jedino uočeno pomagalo za pretragu po predmetu je abecedno poredan i grupiran popis ključnih riječi (Slika 5). Sustav nudi pretragu po predmetnici bez mogućnosti korištenja Booleovih operatora⁶⁰, koja pak može „uhvatiti“ iste riječi u ostalim dijelovima kataložnog zapisa; primjerice, pretragom predmetnice „predmetna obrada“ dohvaćen je rezultat koji u naslovu ima podatak o osobi koja je predmetno obradila djelo, a čiji sadržaj uopće ne govori o predmetnoj obradi. Istraživanjem je uočeno da ovaj integrirani knjižnični sustav ima svoja ograničenja koja predmetnim stručnjacima stvaraju teškoće u radu – primjerice, moraju rabiti inverziju predmetnih oznaka kako bi obje mogle biti pretražive u katalogu što zagušuje bazu, te su u popisu predmetnih odrednica uočeni duplikati predmetnih odrednica.⁶¹

The screenshot shows the MetelWIN library catalog interface. At the top, there is a navigation bar with links for 'POČETAK', 'O KNJIŽNICI', 'KATALOG', and 'KONTAKT', along with a 'PRIJAVITE SE' button and utility icons. The main header features the logo of the 'INSTITUT ZA POVIJEST UMJETNOSTI' and a banner for 'KNJIŽNICA'. Below the header, the 'KATALOG' section is active, displaying a search bar with the text '1' and a 'Traži' button. A navigation menu below the search bar lists letters from 1 to S. The search results are displayed as a list of key words, grouped by century or period, with a count of results for each. The results are as follows:

Key Word	Count
1	1
1-3. ST.	1
11.-12. ST.	1
12-14 ST.	1
1250.-1400. GODINE	1
1280-1460.	1
13.-16. ST.	1
13. ST.	4
14.-15. ST.	2
14.-19. ST.	1
14. ST.	5
10. ST.	1
11. ST.	2
12. ST.	1
1250.-1800.	1
13.-14. ST.	2
13.-18. ST.	1
13. ST.	1
14.-18. ST.	1
14.-20. ST.	1
14. STOLJEĆE	1

On the right side of the interface, there is a sidebar menu with options: 'Novi naslovi', 'Abecedni pregled naslova', 'Osobe', 'Godine izdanja', 'Stručne skupine', 'Nakladničke cjeline', and 'Ključne riječi'. At the bottom of the sidebar, there is a section for 'ZA SLIJEPE I SLABOVIDNE' with a 'IZJAVA O PRISTUPAČNOSTI' link.

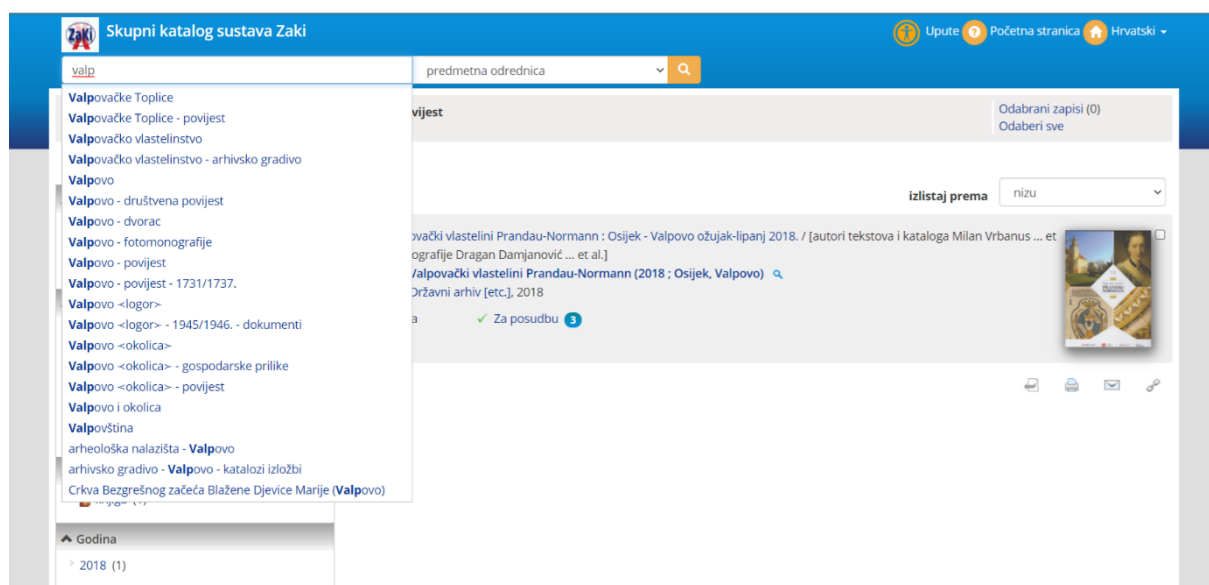
Slika 5. Abecedni popis ključnih riječi kao pomagalo za predmetno pretraživanje u sustavu MetelWIN

⁶⁰ Usp. Feldvari, Kristina. Nav. dj., str. 343.

⁶¹ Usp. Isto, str. 363-364

e) ZaKi

Knjižnični sustav ZaKi nudi mogućnost pretraživanja kataloga po konkretnoj predmetnoj odrednici. Već nakon upisa prva tri slova riječi sustav daje padajući okvir s prvih dvadeset predmetnih odrednica koje započinju upisanim slovima (Slika 6), a sa svakim sljedećim slovom sužava se izbor predmetnica, što korisniku znatno olakšava pretraživanje koje neće biti prekinuto ni kada se dogodi pogreška pri upisivanju, obrne redoslijed riječi, izostave interpunkcijski znakovi ili skрати upisana riječ. Tim načinom prijedloga određenih predmetnih odrednica sustav korisniku brzo i konkretno daje na znanje što pretraživati. Rezultati pretraživanja ujedno se mogu suziti i prema predmetu, što korisnika još više usmjerava k traženoj jedinici građe.⁶² Knjižnični sustav ZaKi građu označuje sukladno Pravilniku za predmetni katalog iz 2004. godine.⁶³

Slika 6. Pretraga po predmetnoj odrednici u sustavi ZaKi

⁶² Usp. Feldvari, Kristina. Nav. dj., str. 321-322.

⁶³ Usp. Isto, str. 343

3.1. Primjer A

Kao prvi primjer odabrana je jedinica *Predmetna obrada: pogled unaprijed: zbornik radova. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2017.* Usporedba predmetnih odrednica po pojedinim katalogima prikazana je u Tablici 1.

Tablica 1. Predmetne odrednice za prvi primjer

Katalog	Predmetne odrednice
Aleph	Predmetno označivanje -- Hrvatska -- Kongresi Predmetno označivanje -- Kongresi Knjižnična klasifikacija -- Kongresi Povezani podaci – Kongresi
CROLIST	Predmetno označivanje -- Hrvatska -- Kongresi Predmetno označivanje -- Kongresi Knjižnična klasifikacija -- Kongresi Povezani podaci – Kongresi
Koha	korisničko označivenja folksonomija FRSAD predmetno označivanje predmetne odrednice sustavi za organizaciju znanja
MetelWIN (Virovitica)	KNJIŽNIČNA KLASIFIKACIJA - TEORIJA I PRAKSA PREDMETNI KATALOG - KNJIŽNIČARSTVO PREDMETNO OZNAČIVANJE – KNJIŽNIČARSTVO PREDMETNA OBRADA - KNJIŽNIČARSTVO FRSAD - KONCEPTUALNI MODEL KNJIŽNIČARSTVO - SADRŽAJNA OBRADA
ZaKi	predmetno označivanje - Hrvatska - zbornici predmetno označivanje - zbornici povezani podaci knjižnična klasifikacija - teorija i praksa FRSAD (konceptualni model)

Na prvi pogled uočavaju se potpuno identične predmetne odrednice za kataloge Aleph i CROLIST. Iako se u katalogu Koha dogodio zatipak od strane katalogizatora za prvu navedenu predmetnu odrednicu, pretragom ispravno napisanog pojma „korisničko označivanje“, sustav će zaista prikazati kataložni zapis za ovu jedinicu građe. Samo je u katalogu ZaKi navedena predmetna odrednica za oblik, u ovome slučaju zbornik, dok u drugim sustavima ona izostaje. U sustavu MetelWIN uočena je inverzija za predmetnice knjižničarstvo-sadržajna obrada; ostale predmetne odrednice za taj primjer u ovome sustavu knjižničarstvo stoji kao pododrednica. Samo je u katalozima Aleph i CROLIST dodijeljena pododrednica koja ukazuje na to da je riječ o kongresu.

3.2. Primjer B

Kao drugi primjer odabrana je jedinica *Anić, Rebeka. Više od zadanoga: žene u Crkvi u Hrvatskoj u 20. stoljeću. Split: Franjevački institut za kulturu mira, 2003.* Usporedba predmetnih odrednica po pojedinim katalozima prikazana je u Tablici 2.

Tablica 2. Predmetne odrednice za drugi primjer

Katalog	Predmetne odrednice
Aleph	Feministička teologija Žene -- Hrvatska -- 20. st. Žene -- Religiozni život -- Hrvatska
CROLIST	Feministička teologija -- Osnovni pojmovi Žene -- Društveni status -- Hrvatska -- 20. st.
Koha	crkva i kultura Kršćanska civilizacija žene žensko pitanje položaj žene u Crkvi Crkva Katolička crkva Hrvatska ženski katolički pokret spol rod feminizam
MetelWIN	ŽENA
ZaKi	Katolička crkva : žene - Hrvatska žene - kršćansko gledište

U ovom su primjeru, za razliku od prethodnog, uočene razlike u predmetnicama dodijeljenima u sustavu Aleph i CROLIST. Zanimljivo je istaknuti i kako se jedino u spomenuta dva kataloga navodi vremenska pododrednica za 20. stoljeće, dok u preostala tri ona nedostaje. Ipak, onaj primjer koji se najviše ističe je iz kataloga MetelWIN, sa samo jednom predmetnom odrednicom. Premda je skupni katalog prikazao trideset primjera ovoga naslova, među kojima ima i onih koji su iscrpno predmetno obrađeni i onih koji uopće nemaju predmetnih odrednica, izdvojen je ovaj kako bi se skrenula pozornost na ovakav pristup predmetnom označivanju. Korisnik te knjižnice koja je predmetno obradila ovo djelo neće uspjeti dobiti adekvatnu informaciju o njemu pretragom po predmetnici – među rezultatima će se nalaziti i drugi, za korisnika manje relevantni naslovi. Uz MetelWIN, u katalogu ZaKi nedostaje predmetna odrednica koja bi ukazivala na to je tema predstavljena kroz prizmu feminizma.

3.3. Primjer C

Kao treći primjer odabrana je jedinica *Valpovački vlastelini Prandau-Normann: katalog izložbe, Osijek-Valpovo ožujak-lipanj 2018.* / [autori tekstova i kataloga Milan Vrbanus ... [et al.]; fotografije Dragan Damjanović ... et al.]. Usporedba predmetnih odrednica po pojedinim katalogizima prikazana je u Tablici 3.

Tablica 3. Predmetne odrednice za treći primjer

Katalog	Predmetne odrednice
Aleph	Hilleprand von Prandau, obitelj -- Arhiva -- Izložbe Normann-Ehrenfels, obitelj -- Arhiva -- Izložbe Hilleprand von Prandau, obitelj -- Umjetničke zbirke Normann-Ehrenfels, obitelj -- Umjetničke zbirke Hrvatska arhitektura -- Valpovo (okolica) -- 18. st. Hrvatska arhitektura -- Valpovo (okolica) -- 19. st.
CROLIST	Prandau-Normann, obitelj -- Duhovna i materijalna ostavština -- Katalog izložbe Plemstvo -- Valpovo Valpovo -- Kulturna povijest

Koha	Prandau-Normann - vlastelinska obitelj (Valpovo, Hrvatska) ; dvorac Prandau-Normann, Valpovo Prandau-Norman, obitelj - ostavina ; Valpovo - društvena povijest genealogija, heraldika - plemstvo muzejske zbirke (Valpovo) - izložba, katalog Slavonija gospodarska povijest
MetelWIN (Belišće)	ARHITEKTURA - VALPOVO NOVAC - VLASTELINI VLASTELINSTVO - VALPOVO OSMRTNICE - VALPOVEČKI VLASTELINI KAPELICA SVETOG ROKA - VALPOVO KNJIŽNICA PRANDAU - NORMAN - VALPOVO GRBOVI - VLASTELINI - VALPOVO UMJETNIČKI PREDMETI - VALPOVEČKI VLASTELINI
ZaKi	Dvorac Prandau-Normann <Valpovo> Prandau-Norman, obitelj - ostavina plemstvo - Valpovo dvorci - Valpovo Valpovo - povijest Valpovo - društvena povijest

Za ovaj se primjer može uočiti nedostatak predmetne odrednice za vrijeme u svim katalozima, osim Alephovog. U primjeru iz Alephovog kataloga također se može zamijetiti najveća upotreba predmetnih odrednica za obiteljsko ime, dok se u MetelWINu obiteljsko ime pojavljuje uz pojam „knjižnica“ kao predmetna odrednica – dakle, nije riječ o obitelji Prandau-Norman, već o knjižnici. Najmanje je predmetnih odrednica dodijeljeno u sustavu CROLIST. U katalozima MetelWIN i ZaKi izostaje predmetna odrednica za oblik, u ovom slučaju za katalog izložbe o kojemu je riječ. U katalogu Koha dodijeljena je predmetna odrednica za muzejsku zbirku, a u katalogu Aleph za umjetničku zbirku.

4. Zaključak

Spektar usluga koje knjižnice kao informacijske ustanove pružaju svojim korisnicima vrlo je širok, a jedna od njih svakako je pretraživanje prema predmetu određenog djela. Istraživanjima je uočeno kako korisnici prilikom pretraživanja OPACa, naviknuti na jednostavnost pretrage putem internetskih tražilica, najčešće odabiru upravo pretragu prema predmetu djela. Međutim, takav način pretraživanja nerijetko završi neuspješno, i to ne nužno zbog pogrešnih postupaka od strane korisnika.

Poznata je činjenica da knjižnična struka trenutno još ne posjeduje službeni i nacionalno prihvaćeni pravilnik za predmetno označivanje. Zbog takvih okolnosti, uočava se prisutnost nedosljednosti u predmetnom označivanju, odnosno pri oblikovanju i dodjeli predmetnih odrednica. Knjižničari, odnosno predmetni stručnjaci, imaju drugačija razmišljanja o određenoj temi nekoga djela, zbog čega ih i drugačije predmetno označavaju.

Pogrešne i nedorečene predmetne odrednice kakve su donesene u navedenim primjerima korisnika navode na pogrešan trag, daju preopširne ili neodgovarajuće rezultate što produljuje vrijeme pretraživanja.

Navedene okolnosti ukazuju na sljedeće:

- od iznimne je važnosti uspostaviti pravilnik za predmetno označivanje koji će biti prihvaćen na nacionalnoj razini
- potrebno je intenzivirati umrežavanje knjižničara, u ovom konkretnom slučaju predmetnih stručnjaka, kako bi se razmijenili različiti stavovi
- potrebno je kontinuirano stručno usavršavanje knjižničara kako bi se osiguralo razumijevanje problematike vezane za nekonzistentno predmetno označavanje na nacionalnoj razini.

Kako bi se izbjegla neažurnost i dotrajalost sustava, potrebna je pravovremena kontrola normiranih zapisa u smislu njihovog nadopunjavanja, izmjene te uvrštavanja novih zapisa.

Kako bi knjižnična građa bila što uspješnije predmetno označena, neophodno je da predmetni stručnjaci kombiniraju pojmove kontroliranog i prirodnog rječnika te da budu vrlo dobro upoznati s korisničkim potrebama i njihovim ponašanjem kada je riječ o pretraživanju kataloga, da prilikom predmetnog označivanja „razmišljaju kao korisnik“, jer u konačnici cilj je

predmetnog pretraživanja da korisnik pomoću predmetnih odrednica što brže dohvati njemu najrelevantnije rezultate.

Ne bi bilo na odmet ponoviti sveobuhvatnije javno istraživanje o ponašanju korisnika knjižničnih usluga i njihovih stajališta prilikom pretraživanja po predmetu, na reprezentativnom broju ustanova i korisnika. Time bi se stekao uvid i polučili relevantni rezultati na nacionalnoj razini koji bi mogli poslužiti kao jedna od polazišnih točaka za pokretanje aktivnosti izrade nacionalnog pravilnika.

5. Literatura

1. Doležal, Vlasta. Predmetna obrada u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu: povratak načelima. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 49, 2(2006). URL: <https://hrcak.srce.hr/165677> (2021-07-22)
2. Feldvari, Kristina. Okvir za izradu i dizajn tezaurusa za označivanje. Doktorska disertacija. Zadar: Odjel za informacijske znanosti sveučilišta u Zadru, 2014.
3. Golub, Koraljka. Predmetno pretraživanje u knjižničnim katalogima s web-sučeljem : magistarski rad. Zagreb: Filozofski fakultet, 2003. URL: <http://eprints.rclis.org/6055/> (2021-08-11)
4. Knjižnica Božidara Adžije: Predmetna obrada. URL: <http://www.kgz.hr/hr/knjiznice/knjiznica-bozidara-adzije/odjeli-341/odjel-predmetne-obrade/predmetna-obrada/10738> (2021-07-01)
5. Kolbas, Irena. Načela izrade jezika za predmetno označivanje. // Suvremena lingvistika 49-50, 1(2000), str. URL: <https://hrcak.srce.hr/22633> (2021-07-30)
6. Leščić, Jelica. Klasifikacija i predmetno označivanje: Priručnik za stručne ispite. Zagreb : Naklada Nedičko Dominović, 2007
7. Majlinger Tanocki, Inge; Petr Balog, Kornelija. Predmetni pristup u mrežnim katalogima hrvatskih narodnih knjižnica : studija uporabljivosti. // Knjižničarstvo : glasnik Društva knjižničara Slavonije, Baranje i Srijema 17, 1(2013). URL: <https://hrcak.srce.hr/239693> (2021-07-10)
8. Mikačić, Mira. Teorijske osnove sustava za predmetno označivanje. Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1996.
9. Petr Balog, Kornelija; Majlinger Tanocki, Inge. Dosljednost predmetnog označivanja elektroničke građe u mrežnim katalogima hrvatskih narodnih knjižnica. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 57, 1-3(2014). URL: <https://www.hkdrustvo.hr/vjesnik-bibliotekara-hrvatske/index.php/vbh/article/view/113/108> (2021-07-22)
10. Principles Underlying Subject Heading Languages (SHLs). Muenchen: K. G. Saur, 1999.
11. Špiranec, Sonja. Subjektivna paradigma sadržajnog označivanja. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 57, 1-3(2014). URL: <https://www.hkdrustvo.hr/vjesnik-bibliotekara-hrvatske/index.php/vbh/article/view/109/104> (2021-08-10)
12. Štrbac, Dušanka; Vujić, Mirjana. Pravilnik za predmetni katalog. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba, 2004
13. Tadić, Katica. Rad u knjižnici: priručnik za knjižničare. 1993. URL: <http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/katm.htm> (2021-06-28)
14. Zarić, Biljana. Predmetno pretraživanje i označavanje dokumenata. // Bosniaca : časopis Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine 22, 22(2017). URL: <https://hrcak.srce.hr/216850> (2021-08-19)